

Svindelmärken i filatelin

av Christer Brunström

Nils Strandell (1876-1963) var tveklöst det riktigt stora namnet i svensk filateli under första delen av 1900-talet. År 1948 gav han ut boken "I filateliens värld" som på många sätt var en memoarbok. I det inledande kapitlet berättar han om hur fadern belönade hans studier genom en ständig ström av frimärken, som införskaffats från Tyskland. Strandells liv och verk behandlas i en utförlig uppsats av Björn Sylwan i *Postryttare* n2003.

Strandell hade mycket omfattande frimärksintressen. Förutom Sverige riktade sig hans intressen åt alla möjliga håll. Hans utlandsresor ledde till kontakter med många av samtidens mest kända filatelister. Strandell var också en entusiastisk samlare av filatelistisk litteratur. Samlingen köptes av Postmuseum år 1943 och bildade grundstommen till ett av världens förnämsta filatelistiska och posthistoriska bibliotek.

Nils Strandell var en mycket flitig skribent i olika filatelistiska tidskrifter. För att hedra Strandell instiftades år 1961 en utmärkelse för framstående filatelistisk verksamhet. Strandellmedaljen har nu delats ut till nästan 50 välkända filatelister. Mottagaren av medalj nummer 1 var Nils Strandell själv.

Strandellmedaljen delas ut till personer som gjort utomordentliga insatser inom svensk filateli och som dessutom arbetat för att den ska bli uppmärksammas utomlands.

Spökbrigaden

Strandell gjorde sig känd som en oförtruten arbetare i kampen mot förfalskningar av frimärken. Han byggde upp en omfattande

Christer Brunström är född 1947 i Svarteborg i Bohuslän. Han är fil. mag. och har arbetat som språklärare. Numera ägnar han sig åt publicistisk verksamhet med frimärken som tema. Han är sedan många år sekreterare i Halmstads Filatelistförening.

falsifikatssamling från hela världen. Den var honom till stor hjälp när det gällde att undersöka frimärkens äkthet. En stor del av hans publicerade texter handlade om frimärksförfalskningar från mer än 100 olika länder.

I sin memoarbok beskrev Strandell också några av de fantasi- och svindelfrimärken som under årens lopp getts ut för existerande eller helt påhittade länder. Han berättade om dem under rubriken "Spökbrigaden". Strandell valde beteckningar som skojare eller svartkonstnärer på de personer som låg bakom dessa frimärksliknande märken, som i årtal hade satt myror i huvudet på och fortfarande förbryllar många samlare. Dessa skojare förde han samman till en filatelistisk spökbrigad som verkade i en djungelliknande miljö.

Grundinställningen för Strandell och många andra skribenter var att dessa svindelfrimärken hade tryckts och saluförts till oss godtrogna samlare för att "skurkarna" skulle kunna tjäna så mycket pengar som möjligt. Detta är dock en sanning med modifikation, som nedanstående beskrivningar av ett antal svindelutgåvor kommer att visa.

I det ovan citerade bokverket tog Strandell upp sju olika exempel på svindelfrimärken. Hans beskrivningar var baserade på den en-

gelske frimärksskribenten Fred Melvilles bok "Phantom Philately", först utgiven 1923. Dessutom beskrev han ett antal mycket dubösa utgåvor från Bolivia.

Jag berättar här lite närmare om ett tiotal områden som Strandell antingen skrev om, eller hade haft möjlighet att skriva om.

Sedang och juryproblem

Under senare delen av 1800-talet stod flera europeiska staters koloniala expansion på sin höjdpunkt. Frankrike var en av de nationer som sökte fotfästen runt om i världen. Ett område som lockade var Indokina, dagens Vietnam, Laos och Kambodja.

År 1863 anslöt sig den 21-årige Charles-Marie David de Mayréna (1842-1890) till de franska trupperna i Indokina för att delta i erövringen av hela området. De militära operationerna avslutades år 1867 i och med att Kambodja blev ett franskt protektorat. Många av de franska soldaterna återvände då till hemlandet och så även Mayréna. Han bosatte sig i födelsestaden Toulon, där han år 1869 gifte sig med Maria Francisca Avron. Paret fick två barn, men Charles var långt ifrån nöjd med sitt lugna och borgerliga liv.

Mayréna deltog i det fransk-preussiska kriget år 1870 men hans skrytsamma sätt gjorde honom tämligen impopulär. Rapporterna om hans insatser varierar från hjältemod till desertering. Efter kriget flyttade Mayréna till Paris där han hade olika kontorsjobb som uppenbarligen inte alls passade hans äventyrliga lynne. År 1883 anklagades han för bedrägeri. Trots att åklagarmyndigheten avstod från att åtala honom, eftersom det saknades konkreta bevis, valde Mayréna att lämna landet. Han kom nu till Batavia i Nederländska Indien men hans rykte nådde ikapp honom och han blev utvisad. År 1884 var han tillbaka i Paris, där han väckte uppmärksamhet med alla sina berättelser om Indokina och Ostindien. Han berättade om lysande möjligheter att finna råvaror av olika slag och han påstod att han i två år hade varit officer i sultanen av Acehs armé. Allt var

naturligtvis resultatet av hans egen livliga fantasi.

Påverkade av Mayrénas berättelser bestämde sig franska investerare att ge kraftfullt stöd till sultanen av Aceh i hans kamp mot de holländska myndigheterna. Tanken var naturligtvis att göra delar av Sumatra till en fransk koloni. År 1885 seglade David de Mayréna och hans följe iväg mot Saigon, som skulle vara bas för de tänkta operationerna i Aceh.

I det skogiga höglandet i nuvarande Vietnam finns täta skogar med gutta-percha-träd och det var mot dessa områden som David de Mayréna nu riktade sitt intresse; Aceh hade han fullständigt glömt bort. Han köpte en plantage, men anklagades snart för att smuggla vapen. Han flyttade till Kambodja där han var med om att grunda ett rederi som tämligen omgående gick i konkurs. David de Mayréna återvände till Saigon i slutet av 1887.

Märkligt nog fick han år 1888 tillstånd att göra en mer eller mindre officiell resa till höglandet för att markera att området låg inom den franska intressesfären. Sällskapet bestod av mer än 100 personer, inklusive prinsessan Anahia, hans vietnamesiska älskarinna. Inom några dagar hade man slutit avtal med representanter för moifolket.

Resan fortsatte, men nu tillsammans med en fransk missionär som talade det lokala språket. I slutet av maj hade flera lokala grupper gått med på att baronen Charles-Marie David de Mayréna skulle bli deras ledare. Den 3 juni 1888 utropade han sig till kung över hela området. Sedang var den största befolkningsgruppen varför det nya kungariket fick just detta namn. Idag är den en av Vietnams många etniska minoriteter. Numera stavas namnet zedang och minoritetsfolket lever i höglandet på gränsen till grannlandet Laos.

Den nye kungen antog namnet Marie I, skilde sig från sin franska hustru och gjorde byn Pelei Agna till det nya kungarikets huvudstad. Den 9 juli 1888 etablerades Sedangs postverk. I september gjorde han sitt första "statsbesök" i Qui Nhon på kusten. En av hans medhjälpare hade sänts i förväg för att förbereda besöket, men han hade försvun-

nit med alla pengarna, avsedda för inköp av olika förnödenheter.

Kungen fortsatte sedan resan till Hai-phong och Hanoi för att förhandla med guvernören om Sedangs framtid. Fransmännen ignorerade honom fullständigt, varpå han författade ett ilsket brev till Frankrikes president. Något svar fick han dock inte.

Med lånade pengar gick resan vidare till Hong Kong. Iförd en pampig uniform besökte han Hong Kongs alla notabiliteter och berättade vitt och brett om sitt kungarike. Under tiden blev det bråk i Indokina, där de koloniala myndigheterna anklagade missionärerna för att vilja skapa en teokrati i höglandet. Frankrike förklarade Sedangs självständighetsförklaring som helt grundlös.

Det skulle visa sig att det kreditbrev kungen hade fått inte hade tackning. När han sedan fick reda på Frankrikes negativa inställning till hans kungarike sökte han en allians med Tyskland! Under tiden hade hans finansiella situation försämrats och den lokala pressen hade publicerat artiklar som beskrev hans dubiösa bakgrund. Han kunde inte stanna kvar i Hong Kong och lokala affärsmän tycks ha samlat in nog med pengar för att betala hans hemresa till Frankrike.

I februari 1889 var Mayréna tillbaka i Paris där han tog in på ett elegant hotell och öppnade en legation. Än en gång fängslade han sina åhörare med spännande berättelser om alla möjligheter i Indokina och Sedang. En av hans första åtgärder i Paris var att beställa tryckning av frimärken för sitt kungarike. Några veckor senare var tryckningen av frimärken klar. Då hade kungen redan lämnat Paris och samtliga räkningar. Via Belgien tog han sig tillbaka till Sydostasien. För att få tillbaka sina kostnader för tryckningen sålde tryckeriet hela upplagan av Sedangfrimärkena till frimärkshandeln.

De sju frimärkena visar den kungliga vapenskölden och har texten DEH SEDANG vilket kan översättas som Kungariket Sedang. Valörerna är ½, 1, 2 och 4 math, 1 mouk och ½ och 1 dollar.

År 1960 upptäckte den engelska filatelisten Harry F. Rooke att det finns två versio-

ner av frimärkena från Sedang. Om de i Paris tryckta frimärkena var mycket vanliga var detta definitivt inte fallet med den andra versionen.

Franska filatelisterna har ägnat mycket möda åt att försöka komma till klarhet i frågan om Sedangs frimärksutgivning. Man tror nu att en upplaga trycktes någonstans i Fjärran Östern (Hong Kong?) och att dessa märken är den äldsta av de två upplagorna och att de faktiskt kom till användning i Sedang år 1888. Besökare till museet i Huê i Vietnam har rapporterat att det där fanns flera brev frankerade med frimärken från Sedang. De skulle ha transporterats med kurirer från Sedang till kusten. Museet förstördes dock helt av amerikansk bombning av Huê under Vietnamkriget och i samband med detta försvann de påtagliga bevisen på en fungerande posttjänst mellan Sedang och kusten.

Emission 1 1888 med bindestreck.

Emission 2 1889 utan bindestreck.

Enklast ser man skillnaden mellan de två upplagorna genom att studera valörbeteckningen. Paristryckningen från 1889 saknar bindestreck, i de fall det kan förekomma, medan den ursprungliga upplagan från 1888 har bindestreck. Uppenbarligen hade kungen med sig ett parti av dessa ursprungliga frimärken när han kom till Frankrike år 1889.

Den svenske Indokinaspecialisten Börje Wallberg intresserade sig även för Sedang och dess frimärken. På Nordiautställningen i Göteborg i maj 2005 ställde han ut ett enramsexponat över området. Där pläderade han för möjligheten att Sedang faktiskt under några månader år 1888 hade varit ett helt

legitimt frimärksland. Juryn för utställningen menade att det var svårt att bedöma Wallbergs exponat, eftersom det inte passade in i någon av utställningsklasserna. Men exponatet väckte stor uppmärksamhet hos många besökare och fick 33 av 50 möjliga poäng av juryn.

Vad hände då med Mayréna? Strandell skriver att ”döden mötte honom i oktober 1890” efter ”en bedrövligh och irrlande tillvaro” i Malaya. Melville skriver att kungen dog av ett kobrabet under en vistelse i Penang. Andra hävdar att det var självmord och det finns dessutom teorier om att han träffades av en förgiftad pil under en jakt på ön Tioman. Exakt hur han avled får vi nog aldrig veta.

Guatemala och Bostongänget

Guatemala är en republik i Centralamerika som är känd för sin färgstarka indiankultur, marimbamusik och vackra naturscenerier. År 1871 gav landets postverk ut sina första frimärken. Motivet är landets statsvapen. Guatemala var sist ut med frimärken bland de centralamerikanska nationerna.

Redan 1867 dök det dock upp frimärken från Guatemala på den filatelistiska marknaden. Det var ett vackert graverat frimärke som föreställer ett segelfartyg utanför ett bergigt kustområde. I majutgåvan 1867 av *Stamp Collectors' Magazine* beskrivs det nya frimärket i mycket positiva ordalag. Faktum är att flertalet av dåtidens frimärkstidningar rapporterade om den nya utgåvan utan att närmare betvivla dess ursprung.

Den kände franske frimärkshandlaren Mahé var dock mycket misstänksam. Han kände nämligen till att förhandlingar pågick mellan representanter för Guatemalas postverk och en viss Monsieur Hulot angående utformningen av landets första frimärken.

Först året efter kunde svindeln avslöjas. Frimärket hade aldrig varit i närheten av Guatemala utan hade designats och tryckts i Boston, USA. Bakom frimärket finner vi det ökända ”Bostongänget”, en löst sammansatt grupp av personer som opererade i filatelins

undre värld. Den obestridde ledaren var Samuel Allan Taylor som låg bakom många av de klassiska bluffmärkena. I just det här fallet tycks han ha samarbetat med Charles A. Lyford som handlade med frimärksförfälskningar.

Lyford kontaktade Holland Printing Company i Boston för att beställa frimärken för Guatemalas räkning. Naturligtvis använde han inte sitt eget namn utan uppgav sig vara Don Alberto de Bario, en betydelsefull person i hemlandet och med uppdrag att beställa frimärken till Guatemalas postverk. Frimärket trycktes och det distribuerades sedan till ivriga samlare i USA och andra länder. Taylor visade vid några tillfällen upp provtryck i olika färger.

När bakgrunden till utgåvan avslöjades 1868 hade frimärkena sålts och Taylor och de övriga medlemmarna i Bostongänget hade lyckats långt över förväntan. Den viktigaste orsaken till att allt lyckades så väl var i första hand dåtidens långsamma kommunikationer. Märkligt nog har frimärket från 1867 förfälskats och resultatet saknar i stort sett alla av originalets kvalitéer.

Guatemala 1867.

Förfälskning.

Trinidad – en dröm som gick i kras

Många svindelmärken har getts ut i spekulativt syfte för att lura lättrogna samlare på deras slantar. Men ibland tycks det finnas helt andra motiv som i stor utsträckning är baserade på totalt orealistiska drömmar om nya statsbildningar.

Detta gäller i högsta grad furstendömet Trinidad i Sydatlanten utanför Brasiliens kust. Det finns alltså två öar med samma namn – Trinidad i Västindien och Trinidad i Atlan-

ten. Den förstnämnda är tillsammans med grannön Tobago sedan 1962 en självständig stat, medan Ilha da Trindade ingår i Brasilens enda insulära territorium. Trindade är den portugisiska versionen av Trinidad, det spanska ordet för treenighet.

I många fall har de ansvariga för svindelmärken hållit en mycket låg profil, vilket har medfört att vi idag vet ytterst lite om de personer som låtit trycka frimärkena. I fallet Trinidad är det dock helt annorlunda. Prins James I av Trinidad hette i verkligheten James Aloysius Harden-Hickey. Han föddes 1845 i San Francisco. Den irländske fadern hade blivit omåttlig rik under guldrushen. James' franskfödda mamma tyckte inte att Kalifornien var någon lämplig plats för sonen att växa upp i. Familjen sände därför James till Frankrike där han gick i skola. I Frankrike regerade kejsaren Louis Napoléon och den unge James tycks ha tagit stort intryck av den kejserliga glansen.

År 1870 började han studera vid militärskolan i Saint-Cyr och fem år senare avslutade han mycket framgångsrikt sina studier. Han blev dock sparkad av en häst så illa att han blev halt och därmed var den militära karriären slut.

Under de kommande åren arbetade Harden-Hickey som journalist och författare. Under en fyraårsperiod publicerade han hela 11 romaner av vilka flera hade ett mycket bisartt innehåll. Hans sociala liv var synnerligen omfattande tack vare pengarna från pappan. Politiskt var han extremt konservativ och han agerade på 1870-talet för en återupprättad monarki i ett strikt katolskt samhälle.

År 1878 gifte sig Harden-Hickey med grevinnan Saint-Péry och samma år grundade han tidningen *Le Triboulet*, en satirisk publikation med rojalistisk prägel. Under sju år skrev Harden-Hickey ett stort antal texter som roade parisarna, men samtidigt irriterade både regering och ledande personer i det republikanska Frankrike. Många av texterna ledde till både åtal och dueller. Det hela slutade med att tidningen stängdes och att Harden-Hickey utvisades ur landet. Som tack

för sitt arbete för den katolska kyrkan hade han blivit adlad till baron.

För att ha något att göra beslöt den energiske Harden-Hickey att ge sig ut på en jordenruntresa hösten 1888. Tidiga skribenter har menat att det var under denna resa som han med egna ögon fick se ön Trinidad, men enligt den filatelistiske forskaren och författaren Wolfgang Baldus var nog detta inte fallet.

År 1890 var Harden-Hickey tillbaka i Frankrike. Äktenskapet med grevinnan var nu historia. Han lyckades inte återskapa en karriär i Paris, varför han valde att bosätta sig i New York där han gifte sig med miljonärsdottern Annie Harper Flagler. Med stöd från sin svärfar inledde han en karriär i affärsvärlden, men den tycks ha tråkigt ut honom.

Med stor sannolikhet läste han 1891 boken ”The Cruise of the Alerte” av den brittiske reportern E. F. Knight. I boken berättas om hur en expedition söker efter en piratskatt på Trinidad. Runt årsskiftet 1893-1894 kommer ett prospekt där Harden-Hickey söker investerare till sitt rike. Han hade då redan sänt brev till världens stater där han gjorde anspråk på ön Trinidad. Hans proklamation trycktes av en av de stora dagstidningarna i New York och Harden-Hickey fick en hel del uppmärksamhet för sina stora planer. Det fanns dock inga stater som erkände Harden-Hickeys anspråk på den lilla ön.

Harden-Hickey hade tänkt sig ett slags rojalistisk diktatur med en adelsklass i samhällstoppen. Dessutom skulle afrikaner och indier importeras som arbetskraft. Ett kansli etablerades i New York och greven de la Bossière, en barndomsvän från tiden i Paris, utsågs till utrikesminister. Första åtgärden var att instifta en orden. Under 1894 kom sedan flaggan. Investerare söktes för att finansiera sökandet efter piratskatten på ön. Den skulle sedan användas för att bekosta utvecklingen av furstendömet. Senare under året kom dessutom en frimärksserie på sju valörer i fransk valuta och med text på franska.

År 1895 landade en expedition från Storbritannien på Trinidad för att utröna om ön

var lämplig som kabelstation. Samtidigt gjorde Storbritannien anspråk på ön. Brasilien protesterade och efter några månaders diplomatisk konflikt löstes problemet genom medling. Trinidad blev därmed brasilianskt. Utrikesminister de la Bossière protesterade men det ledde ingen vart. Prins James I var naturligtvis förkrossad, men snart hade han nya projekt på gång. Han ville med svärfaderns ekonomiska stöd angripa Storbritannien från Irland men svärfadern vägrade att stödja detta vansinniga företag.

Äktenskapet med Annie var långt ifrån perfekt. Harden-Hickey drog sig tillbaka till sin ranch i Mexiko, men de ekonomiska problemen började hopa sig. Han försökte sälja sin ranch, men hittade ingen köpare. Det hela slutade i El Paso, Texas, natten mellan den 9 och 10 februari 1898. Den vid det här laget synnerligen deprimerade prinsen tog in på ett hotell och han hittades nästa morgon död med en giftflaska bredvid sängen. Dessutom fanns ett avskedsbrev till hustrun. Idag är det bara några filatelister som kommer ihåg James Aloysius Harden-Hickey och det är tack vare sju frimärken från Furstendömet Trinidad som aldrig varit i närheten av den då helt obebodda ön i Atlanten.

Frimärke från Trinidad.

18 cents North Borneo.

Frimärkena från Trinidad år 1894 är riktigt eleganta. Kanske hänger det samman med att de motivmässigt är ett plagiat av det

frimärke med valören 18 cents som gavs ut av North Borneo i februari 1894. Harden-Hickeys frimärken har text på franska och märkligt nog anges öns namn som Trinidad (det borde ha varit Trinité). Det förekommer några extremt ovanliga essäer med text på engelska.

Det finns inget som tyder på att frimärkena trycktes och såldes för att man skulle tjäna pengar på oss samlare. Idag är de alltför sällsynta för att styrka en sådan teori. De är snarare allt som är kvar av en fullständigt orealistisk dröm som helt gick i kras.

Congo Français

År 1891 fick Franska Kongo sina första frimärken. Man nöjde sig med att låta övertrycka frimärken från Franska kolonier med det nya landsnamnet och dessutom ändrade man på valörerna. Året innan hade man i den franska kolonin Diégo-Suarez på Madagaskar gett ut fyra lokalt tryckta frimärken i enkelt utförande.

Kanske var det detta som inspirerade en man i Marseille att ge sig in i frimärksbranschen. Hösten 1891 erbjöds frimärks-handlare i Paris en ny serie på fyra valörer från Franska Kongo. Frimärkena hade stora likheter med utgåvan från Diégo-Suarez, även om formatet var annorlunda.

Frimärkena fick ett negativt mottagande i dåtidens frimärkspress, men samlarna tycks ändå ha köpt serien. Försäljaren hette Batifort och han hade låtit trycka 550 exemplar av varje valör. Märkena är otandade och tryckta på gummerat papper. De tycks endast förekomma stämplade. Stämpeltexten är Libreville/26 AOUT 1891/CONGO. Endast detta datum är känt.

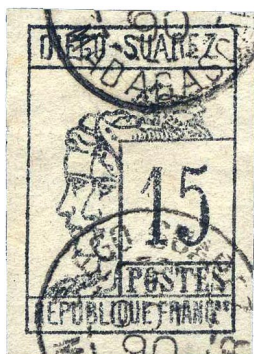
Efter några månader kom besked från Afrika att några sådana frimärken aldrig hade setts till i Libreville eller någon annanstans i Franska Kongo. Batiforts frimärksutgåva lyckades så till vida att frimärkena inkluderades i några av dåtidens tryckta frimärksalbum. En del av Batiforts frimärken från Franska Kongo som idag dyker upp i samlingar är helt enkelt urklipp från gamla albumsidor.

De fyra frimärkena från Franska Kongo är idag extremt sällsynta. Kanske blev de ursprungliga köparna så besvikna att de genast kasserade frimärkena, vilket skulle förklara varför så få har bevarats. Det förekommer förfälskningar som mer eller mindre liknar originalmärkena. På valören 5 centimes visas en trädgren och på 10c en palm. Den franska trikoloren avbildas på 15c. Högvalören 25c pryds av en kongoles. Det är tveksamt om fler än tio serier existerar idag.

Här visas en komplett serie av originalmärkena samt som jämförelse ett frimärke från Diégo-Suarez.

Congo Français.

Diégo-Suarez.

Bolivias trycksaksfrimärken

Det är nog idag mycket svårt att föreställa sig hur långsamma kommunikationerna kunde vara mellan olika kontinenter för något mer än 100 år sedan. Tack vare Internet och epost kan vi nu få svar på våra frågor från andra sidan jordklotet efter bara några sekunder.

Just denna tröghet var den viktigaste beståndsdel i många av de klassiska operationerna i filatelins utmarker. En annan viktig ingrediens var en stark önskan att tjäna pengar snabbt, utan alltför stora ansträngningar. Inte sällan var officiella representanter för korrupta regimer inblandade och då gärna i symbios med den inte alltför seriösa delen av frimärkshandeln.

Bolivia är ett land som vid flera tillfällen råkat ut för svindelutgåvor av olika slag. Flera har varit mycket framgångsrika och en av de mest lyckade operationerna ägde rum år 1892. Melville berättar att en internationell frimärksutställning ägde rum i Paris i september samma år. Bolivia hade ett "officiellt" exponat på utställningen. Här visades för första gången en serie frimärken avsedda för trycksaker. Serien bestod av 11 valörer från ½ centavo till 10 bolivianos. Med trycksaker menades nog här tidningar och liknande. Idén kom kanske från USA som hade speciella frimärken för sändningar av tidningsbuntar. Frammärkena placerades i kvittensböcker som behölls av postverket. Systemet varade från 1865 till 1898.

För att ge intrycket att postverket i Bolivia transporterade trycksaker med högsta hastighet hade frimärkena bilden av ett framrusande tåg. Intresset för de nya frimärkena var mycket stort och de gick åt som smör i solsken. Uppenbarligen nöjde sig de flesta med lågvalörerna, eftersom högvalörerna idag är mycket ovanliga.

Misstänk samma samlare hade dock kontaktat postmyndigheterna i La Paz, Bolivia, som kunde bekräfta att dessa trycksaksfrimärken inte vara kända i Bolivia och att de definitivt inte var utgivna av landets postverk.

Allt var genomfört på bästa möjliga sätt. Under utställningen hade den bolivianska legationen i Paris ett exponat med bolivianska frimärken. Här visades även det officiella dekret som annonserade den nya frimärksutgåvan som påstods ha utgivits den 15 maj 1892. Det fanns därför egentligen ingen anledning att betvivla att det inte var en officiell frimärksutgåva. Frimärkena kunde beställas från olika adresser i Paris. En viss E. Gainsborg var uppenbarligen ansvarig för informationen om frimärksutgåvan.

Strandell skriver i sin bok att Gainsborg hette Simón i förnamn och att han var anställd på den bolivianska legationen. Vid sidan av sysslade han även med frimärkshandel. Inledningsvis var svindeln en framgång, men när allt avslöjades tvingades Simón Gainsborg och de övriga inblandade betala tillbaka de pengar som många handlare hade spenderat på den bolivianska fantasikutgåvan.

Simón Gainsborg skulle senare återkomma i en ännu mera raffinerad frimärkssvindel men den ligger utanför ramarna för denna artikel. Här kan slutligen nämnas att Bolivia aldrig gett ut frimärken för trycksaker.

Brunei – från paria till katalogstatus

Brunei är ett mycket oljerikt litet sultanat på Borneo som nog sällan uppmärksammas i svenska medier. När kung Carl XVI Gustaf i februari 2004 gjorde sitt uppmärksammande uttalande om direktdemokrati under ett statsbesök i landet, fick dock det lilla sultanatet enorm publicitet. Det är i högsta grad den regerande kungliga familjen som driver staten Brunei som ett familjeföretag.

Länge listade världens ledande frimärkskataloger sultanatet Bruneis frimärksutgivning med start år 1906, men årtalet har nu ändrats till 1895. Den som fick dem att ändra på detta förhållande var den legendariske engelske frimärkshandlaren och auktionären Robson Lowe (1905-1997).

Fred Melville beskriver Bruneis tio frimärken från 1895 och berättar att det var en privatperson som låtit framställa dem och att de kunde beställas från en adress i Glasgow, Skottland. Han konstaterar också att det inte fanns något postverk i Brunei under den aktuella perioden. Georges Chapier rapporterar även han Bruneis första frimärken med stor misstänksamhet. Han lägger också till att de förekommer med fantasistämpel.

Denna negativa rapportering i den filatelistiska pressen ledde naturligtvis till att dåtidens samlare ansåg frimärkena vara minst sagt suspekta. Samma inställning hade även redaktörerna för i stort sett alla frimärkskataloger. Så sent som 1992 diskuterade Roger Vervisch utgåvan i boken "Les Timbres de Fantaisie" och även han menade att frimärkena var fantasimärken.

Robson Lowe köpte år 1931 ett parti stämplade frimärken från Brunei. Partiet bestod av omslagspapper med ett stort antal frimärken från utgåvan 1895. Här fanns dock endast valörer upp till 5 cents. Det var detta köp som fick Lowe att intressera sig för Brunei. Senare kom han över ett antal originaldokument som beskrev överenskomsten mellan sultanen av Brunei och J. C. Robertson. Den senare skulle låta trycka frimärken för Bruneis nyinrättade postverk i utbyte mot att han fick en del av upplagan för försäljning till samlare.

Senare under 1930-talet kom Lowe dessutom över en större restupplaga av frimärkena. Studiet av dessa frimärken ledde till att han 1973 gav ut liten bok i vilken han i princip har plåtat de olika valörerna. Han hade också dessa frimärken till försäljning, varför det fanns en hel del egenintresse inblandat.

År 1895 var Brunei ännu inte medlem av UPU, varför frimärkena endast var giltiga inom sultanatet och på post till grannlandet

Sarawak och den brittiska kolonin Labuan. Brev till andra länder är alltid frankerade med frimärken från Labuan, som var med i UPU. Lowe betonar att 1895 års utgåva inte på något sätt var en form av lokalpost, utan att det handlade om frimärken utgivna av en suverän stat. Detta synsätt är ju numera helt accepterat.

Det negativa mottagandet i dåtidens filatelistiska press ledde inte till någon försäljningsframgång för J. C. Robertson och hans samarbetspartners. Melville och andra skribenter fortsatte att misskreditera denna helt legitima frimärksutgåva. Robson Lowe tillät sig följande kommentar på sidan 4 i sin bok:

”Today, a similar issue would be immediately distributed by the new issue services and listed in the standard catalogues, for more than half the pictorial labels that are issued by most governments are not of any higher status.”

Batèken – påhittat land i Afrika

År 1896 kontaktade en läsare redaktionen på den tyska frimärkstidningen *Die Post* för att fråga om ett brev han kommit över från Batèken. I sitt svar skrev redaktören att det handlade om bluff och inget annat. Dess-

utom avbildades ett frimärke från Batèken som märkligt nog inte hade någon valörsiffra.

De tyske filatelisten Wolfgang Baldus har ägnat mycket tid åt att försöka reda ut ursprunget till Batèken och dess frimärken. Enligt uppgifter skulle Batèken vara ett rike i Kongo. Det förekommer stämplade frimärken och enligt stämpeltexten har de postbehandlats i Doka i Centralafrika. Det finns faktiskt en plats i Kongo som heter Doka och på 1880-talet slöt fransmannen Pierre Savorgnan de Brazza för Frankrikes räkning ett avtal med kung Makoko. Han styrde över batéké-folket som bebor delar av nuvarande Gabon och Republiken Kongo.

Idag ligger orten Doka i Centralafrikanska republiken och den kan rimligtvis inte ha varit huvudort för batéké-folket som bor i en helt annan del av Afrika. Ett närmare studium av motivet och texten på frimärket tyder inte direkt på ett afrikanskt ursprung. Den turbanpyrdded gentlemanen har inte på något sätt ett afrikanskt utseende. En stor turban torde ha varit extremt obehaglig i Batèkens tropiska klimat. I varje hörn av märkesbilden finns den arabiska bokstaven ”Beh” som uttalas ”Bah”.

Texten på frimärkena är på portugisiska. Portugal hade visserligen kolonin Angola

med Cabinda men de omfattar inte det område där batéké-folket levde. Frimärkena har valörer i *angella* vilket tidiga skribenter har översatt med *änglar*. Detta stämmer dock inte eftersom ängel heter *anjop* på portugisiska.

Hela serien består av tio valörer från 2½ angella till 200 angella och de finns både tandade och otandade (betydligt ovanligare). Det förekommer även frimärken i andra färger än de som ursprungligen rapporterades. Valören 100 angella existerar med övertrycket ”2½” och med en linje över den ursprungliga valörsiffran.

Märkligt nog nämner inte Melville vare sig de otandade frimärkena eller det provisoriska frimärket, trots att de fanns i hans samling långt innan han skrev boken ”Phantom Philately”.

Sex försändelser frankerade med frimärken från Batèken är kända idag – tre till Lissabon och tre till Rotterdam. Brev till Lissabon har alla samma adressat – J. dos Anjos Piume. Brevmottagarna i Rotterdam skulle vara H. Wattel och Madame Veuve Tenbach. Samtliga brev tycks vara korrekt ankomststämplade i Lissabon och Rotterdam. Brev till Rotterdam är alla stämplade i Doka i juli 1896 och de till Lissabon mellan augusti och oktober 1896. Det måste en gång ha funnits betydligt fler brev, eftersom märkena är kända stämplade 1896, 1897 och 1898.

Melville inkluderade naturligtvis Batèken i sin bok och nämnde en portugisisk adelsman, J. dos Aujos Tiumé, som den ansvarige för märkena. Namnet är hämtat från några av de brev som är sända till Lissabon. Adressaten är J. dos Anjos Piume.

Wolfang Baldus har lagt ner mycket möda på att söka lösningen på mysteriet. Han upptäckte att den portugisiske filatelisten Carlos George (1870-1945) hade skrivit en utförlig text om Batèken i *Portugal Filatélico* september 1940. Carlos George föddes i Lissabon. Hans pappa var framgångsrik affärsman och en av grundarna av ett rederi som seglade till de portugisiska kolonierna i Afrika. Fadern var också konsul för Nederländerna i Lissabon. Sonen Carlos blev holländsk vicekonsul år 1893.

I sin artikel om Batèken skriver Carlos George att producenten av frimärkena var en viss Henri W. Baldus hävdar att denne Henri W. var Henry Wattel, ett namn som finns med på de brev från Batèken som är sända till Rotterdam i Nederländerna. Holländaren Wattel bodde och arbetade i Lissabon vid slutet av 1800-talet. Det finns inget som tyder på att han var frimärkssamlare.

Det finns många svagheter i Baldus’ resonemang, men det är ganska uppenbart att Carlos George var mer inblandad än vad han hävdar i sin artikel. Den publicerades efter det att Henri W. hade avlidit, varför det idag nog är helt omöjligt att komma fram till en exakt sanning.

Bokhara – mysteriet har kanske hittat sin lösning

Under mina besök i London brukar jag alltid passa på att besöka British Library på Euston Road. Det är på många sätt en fantastisk inrättning och då inte minst för oss frimärkssamlare. British Library har omfattande frimärkssamlingar i sina gömmor och de kan studeras av filatelistiska forskare. Men man har dessutom en mer permanent utställning för allmänheten. Här visas bland annat delar av Thomas Taplings helavärldenssamling.

Thomas Tapling (1855-1891) samlade alla frimärken från hela världen under 1800-talets senare del. Samlingen är i stort sett komplett fram till 1891, då Tapling avled. Den gigantiska samlingen hade testamenterats till British Museum. Längre förvarades den i ett rum på British Museum, men numera är alltså adressen British Library.

Bland de utställda länderna på bokstaven B hittar man Bokhara. På det enda album-bladet visas ett klipp med två stämplade frimärken från just Bokhara. Tapling har dessutom lagt till att märkena är "Bogus" (mycket fritt översatt som "bluff" på svenska).

I "Phantom Philately" berättar Melville utförligt om Bokhara och dess tre frimärken. Bokhara (eller Buchar) var på sin tid ett viktigt emirat i Centralasien. Idag ingår området i Uzbekistan.

Emiratet Bokhara var fortfarande självständigt, men mycket beroende av Ryssland på 1880-talet. Rubeln var den kurserande valutan. När de tre frimärkena från Bokhara först omnämndes i den filatelistiska pressen rapporterades det att valörerna var 11, 22 och 65 puls. Detta myntslag förekommer i grannlandet Afghanistan med vilket Bokhara naturligtvis hade goda förbindelser.

År 1887 rapporterades att en specialist på orientaliska språk hade studerat texten på frimärkena och kommit fram till att texten upp-till kunde översättas till posthus, i mitten puls och längst ner Bokhara. Senare har andra hävdat att texten är obegriplig. Intresserade filatelisterna kontaktade ryska tjänstemän i Bokhara som kunde berätta att det inte fanns någon lokal post i Bokhara.

Österrikaren Sigmund Friedl visade både frimärken och brev från Bokhara på den internationella frimärksutställningen i Wien år 1890. Friedl hade uppenbarligen ett filatelistiskt museum i Wien som besöktes av den brittiske frimärkshandlaren Charles J. Phillips år 1892. Ett av breven från Bokhara innehöll ett meddelande från en viss George M'Keannon med följande lydelse:

Bokhara, the 10/ Septembr 1886

S. Friedl Esqre, Vienna

By passing Vienna I visited your admirable postage stamp museum. Passing now this stupide country I find they use here too something like a stamp for theyr Camel post so I inquired about it and got a couple for you which I send herewith for your Albums as a rarity.

Yours faithfully,

George McR.

Avsändaren skulle ha varit en världsberömt brittisk globetrotter. Det har dock visat sig vara helt omöjligt att identifiera denna person, vars hantering av det engelska språket inte var speciellt imponerande. Det är också intressant att notera att stavningen av hans efternamn varierar i olika sammanhang. Möjligen kan det ha handlat om en George Kennon, en amerikan som hade rest omkring i området några år tidigare.

Melville och andra var helt klara över att frimärkena från Bokhara var ett fullständigt påhitt och det skulle dröja mer än hundra år innan gåtan Bokhara fick en möjlig lösning. Under tiden tillverkades förfälskningar av de numera extremt sällsynta originalmärkena.

Ett mycket plausibelt ursprung kom i ett häfte av Wolfgang Baldus, där han berättar om en tysk frimärksklubb i Teheran i Persien på 1880-talet. Den var en utländsk lokalavdelning till den tyska frimärksföreningen *IPV Dresden*. Flera av medlemmarna sysslade med frimärkshandel och distribuerade stora mängder av både äkta och förfälskade persiska frimärken till kunder i Europa. För att i någon mån slippa tristessen i den persiska huvudstaden skulle de möjligen ha roat sig med att skapa en lokalpost för Bokhara. Baldus lade också märke till att valörsiffrorna hade målats till för hand eftersom alla märken med samma valörer uppvisar olikheter.

Friedl var den ende leverantören av frimärken från Bokhara och han erbjöd endast valörerna 11 och 22 puls och ofta på klipp. Faktum är att alla kända frimärken är stämplade och i nuläget är inga ostämplade Bokharafrimärken dokumenterade. Med stor sannolikhet fick Friedl sina frimärken från A. F. Stahl som då var bosatt i Tbilisi i nuvarande Georgien. Han var känd som frimärkshandlare och han hade tidigare varit anställd av Persiens postverk. Kanske var det Stahl som låg bakom tillverkningen av frimärkena från Bokhara? Stahl var medlem i *IPV Dresden*.

Frimärkena från Bokhara framställdes i mycket små kvantiteter eftersom man uppenbarligen ville att de skulle vara sällsynta och

därmed värdefulla. Detta ledde till att det med tiden dök upp förfälskningar. De är alla baserade på valören 11 puls och man har utgått från avbildningar i dåtidens frimärkstidningar.

Idag är äkta frimärken från Bokhara synnerligen ovanliga. Baldus berättar att han inför skrivandet av sin bok endast kunde lokalisera fem filatelister som hade dessa frimärken i sina samlingar. Detta ger oss en antydning om hur extremt sällsynta de är.

Torres Strait – the Brussels Find

Om man i en detaljerad kartbok letar reda på den australienska delstaten Queensland och sedan halvön Cape York i norr finner man Torres Strait, det örika sundet mellan Australien och Nya Guinea.

År 1879 rapporterade dåtidens frimärkstitidningar att en serie på sex frimärken hade getts ut för bosättningarna i Torres Strait. Frimärkena hade valörer i cents (de australienska kolonierna använde vid denna tid pundvaluta). Enligt information som hade nått dåtidens frimärksredaktioner skulle dessa frimärken användas på post mellan Australien och Singapore.

Melville beskriver frimärksmotivet som bestående av två höga bergstoppar med en Union Jack på den ena. Han påpekar mycket riktigt att flaggan i det närmaste är lika stor som berget. Och därmed avslutas i stort sett rapporteringen om dessa märkliga frimärken som i alla fall inte kan hittas i de kataloger jag konsulterat.

Frimärkena från Torres Strait har alltid varit ovanliga. Själv hittade jag för många år

sedan fem av märkena på frimärksmarknaden vid Champs-Élysées i Paris och har därefter hyst tesen att frimärkena hade franskt ursprung.

Det skulle sedan dröja ända till 2013 för att nästa pusselbit i mysteriet Torres Strait Settlements skulle uppenbara sig. Den belgiske frimärkshandlaren Rodolphe de Maleingreau hade kontaktat auktionsföretaget Prestige Philately i Australien. Det han önskade lämna in till försäljning var ett parti ark och större enheter från Echuca Railway, Murray Steam River Navigation och Torres Strait Settlements!

Enligt den belgiske handlaren hade partiet funnits i Skottland sedan slutet av 1800-talet. Eftersom man tidigare huvudsakligen hade känt till dessa sällsynta märken i enstaka exemplar fick vi nu information om arkens storlek. Gary Watson, direktör på Prestige Philately, döpte upptäckten till The Brussels Find.

Tyvärr fick vi ingen klarhet i den stora frågan om märkenas ursprung och vem som en gång i tiden låtit trycka dem. Mycket tyder på att dessa exotiska frimärken har ett europeiskt ursprung och att det nog aldrig blev den kommersiella framgång som man hoppats på för nu mer än 145 år sedan.

Amoy – gåtan långt från lösning

Det var inte ovanligt att rederier på 1800-talet gav ut frimärken i samband med postbefordran. Vi känner till flera exempel från det Ottomanska riket och även från Västindien. Kan detta möjligen vara bakgrunden till det här visade märket som Fred Melville tyckte kraftigt påminde om "en operettlik-

nande bild av Kina” (i mycket fri översättning)? Här finns några av våra mest typiska stereotyper av Kina: parasollbärande mandarin bredvid en pagod.

Det kan vara minst sagt klurigt att placera märket geografiskt, eftersom inte bara Amoy figurerar på märket utan även Ningpo, Hong Kong och Shanghai. Just det faktum att fyra olika kinesiska städer omnämns har lett till teorierna om en tidig ångbåtspost. Ett fartyg finns dessutom med i märkesbilden.

Tre olika valörer existerar av märket – 3, 5 och 10. Det finns dock ingen valuta angiven, varför det inte ger oss någon ledtråd. Melville skriver att märkena dök upp på 1860-talet medan Auguste Bourdi, den franske specialisten på svindelmärken, inte har något årtal men listar två upplagor utan att närmare precisera skillnaderna.

Melville hade undersökt om de kinesiska tecknen hade någon speciell betydelse men kom fram till att det mesta var nonsens eller obegripligt. Frimärkena är förbluffande välgjorda och idag är serien tämligen ovanlig. Vi får nog aldrig veta vem eller vilka som låg bakom dessa originella frimärken.

Mer än hundraårigt mysterium

Det finns frimärksliknande märken som har förbryllat filatelister i långt mer än 100 år. I Taplings samlingar (British Library, London) finns ett komplett ark av ett okänt frimärke under rubriken Indian Native States. Motivet är ett lejon i en oval och med siffran 5 i två av märkeshörnen. I de två övriga hörnen finns siffror på något som möjligen skulle kunna vara ett indiskt skriftspråk. Inte någonstans finns den minsta antydning till märkets ursprung.

L. N. och M. Williams beskriver märket i boken ”Cinderella Stamps” och trots att de på sin tid var världens ledande experter inom detta speciella filatelistiska område hade de inte den ringaste aning om märkets bakgrund. De gissade vilt att det kanske tryckts av de notoriska Benjamin, Sarpy & Jeffries som var kända frimärksförfalskare i London vid slutet av 1800-talet. Det skulle i så fall kunna vara ett slags imitation av en indisk essä med ett liknande lejonmotiv.

Bröderna Williams är dock helt övertygade om att det handlar om en fantasiutgåva av något slag. De rapporterar att märket har dykt upp i frimärkspressen med jämna mellanrum utan att någon klarhet nåtts.

Svindelmärken – mycket aktuellt än idag

Den läsare som tror att svindelmärken endast producerades för väldigt länge sedan har inte hängt med i utvecklingen. Det har aldrig tryckts och distribuerats så mycket påhittade frimärken som idag, till skada för både postverk och oss samlare. Man skulle kunna tro att det är organiserad brottslighet som ligger bakom denna uppsjö av sofistikerade svindel-frimärken.

Det är främst länder i Afrika och Asien som drabbats. De filatelistiska brottssyndikaten låter trycka frimärken som i stort sett liknar helt legitima utgåvor från de aktuella nationerna. Tryckkvalitén är dessutom mycket god. Normalt sett rör det sig om de för tillfället mest populära motiven bland oss samlare. Ofta trycks dessa utgåvor i små ark om sex eller åtta olika frimärken.

UPU har gjort ansträngningar för att komma till rätta med problemen, men utan någon större framgång. Ofta kommer i fri-

märkspresen långa förteckningar över ”frimärken” som aldrig getts ut av det land vars namn de bär. Många av dessa moderna bluffmärken distribueras sedan av oseriösa frimärkshandlare.

Till de senares försvar måste man kanske tillägga att många länder i tredje världen idag ger ut så många frimärken att det kan vara mycket svårt att avgöra vad som är riktiga frimärken och vad som är bluff.

Litteratur

Baldus, Wolfgang,

The Classic postage stamps of Bokhara.
München 2011.

Baldus, Wolfgang,

The postage stamps of Batèken.
München 2009.

Baldus, Wolfgang,

The postage stamps of the Kingdom of Sedang.
München 2005.

Baldus, Wolfgang,

The postage stamps of the Principality of Trinidad.
München 2003.

Bourdi, Auguste,

Les Timbres de fantaisie et non-officiels,
1 & 2.
Lyon, u.å.

Chapier, Georges,

Les Timbres de fantaisie.
Lucerne, u.å.

Dahlvig, Gunnar & Hällström, Jonas,

Strandellmedaljen och Strandellmedaljörerna
1961-2011..
[Malmö] 2011.

Lowe, Robson,

Brunei – the 1895 issue.
London 1973.

Melville, Frederick,

Phantom philately.
London 1923.

Strandell, Nils,

I filateliens värld.
Stockholm 1948.

Tyler, Varro E.,

Philatelic forgers.
London 1976.

Vervisch, Roger,

Les Timbres de fantaisie.
Bruxelles 1992.

Williams, L. N. & M.,

Cinderella stamps.
London 1970.